

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / G.J. van Middelkoop

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 1276

G.J. van Middelkoop
samen naar de bron gaan

MEDITATIEF 1281

A.J. Minnema
Foto van ontmanteld levenWANDELEN
MET GOD 1282H.J.D. Smit
Gelijk overstekenOPVOEDING EN
ONDERWIJS 1284

J.J.D. Baas

De kerkdienst aantrekkelijk
voor kinderen?

SAMENLEVING 1289

A.J. Verbrugh
Joschka Fischer, Europa
en de programma's van
de ChristenUnie

LIED VAN DE WEEK 1294

J. Smelik
Lied 382: God die het al
geschapen heeft

en verder...

Meegelezen
Uit de kerken

SAMEN NAAR DE BRON GAAN

*W*e willen graag dat onze jongeren toegroeien naar een positieve keuze voor Christus en Zijn kerk. Hoe kunnen we hen daarbij op een goede manier helpen? En wat moeten we doen om hen vast te houden, zodat ze bij de kerk en dicht bij God blijven? Dat zijn vragen waar ouders, ambtsdragers en jeugdleiders zich het hoofd over breken. En naar beste wel-en op reageren. Maar kunnen we dat ook wat meer systematisch doen? Zouden we niet kunnen komen tot een kerkelijk jeugdbeleid?

Studiedag 'Jongeren in de kerk'

De Theologische Universiteit en het Gereformeerd Vormingsinstituut hielden op 7 juni een studiedag over dit onderwerp. Vier sprekers gaven aandacht aan verschillende invalshoeken: de ontwikkeling van jonge mensen, de moderne jeugdcultuur, de kerkelijke bezinning op de naam van jongeren aan het leven van de gemeente en het kerkelijk onderwijs. Uitgangspunt was de scriptie *Samen naar de Bron* waarmee drs J. Haveman, nu predikant te Roodeschool, zijn studie afrondde. Ze was een aanzet om de ver-

schillende elementen bij elkaar te brengen en tot een samenhangende visie te komen. Het was de bedoeling dat aan het eind van de studiedag in het kort een ontwerpmodel voor kerkelijk jeugdbeleid was neergezet, dat in brede kring zou kunnen helpen bij de visievorming en beleidsontwikkeling voor het onderwerp 'jongeren in de kerk'. Deze doelstelling bleek te hoog gegrepen. De deelnemers gingen niet naar huis met een schetsje voor een raamwerk. Wel met veel ideeën waarnaar nader doorgedacht kan worden. Het plan is om in het najaar een vervolgbijeenkomst te organiseren, waar in brede kring

de praktische doorvertaling aan de nrde komt. In dit artikel wil ik u een en ander doorgeven over dit onderwerp. En enkele punten bespreken die bij het verder bedenken onze aandacht moeten hebben.

Samen naar de Bron

Om te beginnen kijken we naar de scriptie van ds Haveman. Hij heeft eerst veel gegevens bij elkaar gezet. Op basis daarvan doet hij vervolgens een groot aantal voorstellen en suggesties. We moeten ons bezinnen op de vraag of de kerk genoeg doet met het eigene van de jeugd. En of wal de kerk **zegt** voldoende ingaat op de leefwereld en de vragen van de jongeren. Bij die bezinning moe-

KERNREDACTIE:

DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP,
PROF. DR. B. KAMPHUIS

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DR. E.A. DE BOER, DRS. B. BOS,
DRS. A.L. TH. DE BRUIJNE,
DRS. I.D. HAARSMA, DRS. P. HOUTMAN,
DRS. B. LUITEN, DRS. K. DE VRIES

MEDEWERKERS

J.J.D. BAAS, J.M. DE JONG,
DRS. A.S. VAN DER LUGT
DR. J. SMELIK, DRS. H. VELDMAN

REDACTIE-ASSISTENT

H. PRINS, Meulenbeldlaan 159 7602 XK Almelo, tel. 0546-870843 E-mail: reformatie@wxs.nl

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA Kampen

UITGEVER

Print Media bv, Bedum Technische Realisatie, Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES

Scholma Druk, postbus 7 9780 AA Bedum
Telefoon 050 - 3013636 Fax 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie)
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg
ING Bank 663092620

ABONNEMENT

f 92,50 per jaar Studenten f 77,- per jaar (binnenland) f 179,- per jaar (buitenland zeepost) Opzegging dient 1 maand voor het verstrijken van het lopende jaar te geschieden

Losse nummers f 2,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah
Tel. (0521) 515946

ADVERTENTIES

Prijs f 0,95 per mm Contracttarief op aanvraag

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen

ISSN 0165-5191

ten we zijns inziens rekening houden met drie elementen:

- * De Bijbel vertelt ons dat we ons leven lang leerling blijven. Niet alleen jongeren moeten leren, maar ook ouderen moeten dat blijven doen.
- * De ontwikkelingspsychologie en de godsdienstpedagogiek laten ons zien hoe belangrijk het is, dat onze geloofsovertuiging maar niet iets van de buitenkant blijft, maar dat we die ons eigen maken zodat ze ons ten diepste beheerst. De jongeren moeten er zelfstandig 'doorheen zijn gegaan', het moet iets van hemzelf worden.
- * De hedendaagse leefwereld doet jongeren op een eigen manier in het leven slaan en op een eigen manier voorin en inhoud geven aan hun denken en doen. Wat zijn de tendensen in deze jeugdcultuur en wat kan de kerk daarmee in haar jeugdbeleid doen?

Kenmerken van de jeugd

Wat is kenmerkend voor de jeugd van deze tijd? Ds Haveman vat een uitvoerige verkenning samen in een schets, die ingedeeld is naar drie niveaus: *gevoel, verstand en handelen*:

- * Het *gevoel* staat in deze tijd voorop. naai-hij horen:
 - de behoefte aan echtheid
 - de behoefte aan relaties
 - een vage ontevredenheid
 - veimijding van echte intimiteit
 - gerichtheid op ervaringen
 - afkeer van bindingen en claims
 - angst voor ouder worden en dood
 - onzekerheid
 - ervaring van leegheid en eenzaamheid

- * Op het gebied van het *verstand* noemt hij:
 - weinig of geen besef van geschiedenis

- twijfel aan een omvattende zingeving
- een relativiserende instelling
- een flexibele houding
- een eendimensionale spiritualiteit
- een alles willen beheersen, zonder toeval of onzekerheid

- * Rij het *handelen* kun je opmerken:
 - een spelen met stijlen, een zelf uitkiezen en mixen
 - chaotisch-impulsieve neigingen
 - een consumptivistisch gedrag
 - een ik-gerichtheid met welwillendheid tegenover de ander
 - een grote belangstelling voor eigen lichaam en gezondheid
 - agressie en protest bij wie uit de boot vallen.

De verschillende kenmerken hangen met elkaar samen. En we dienen te bedenken, zegt ds Haveman, dat we met dit sombere beeld van de jeugdcultuur ook heel wat zeggen over de 'grote-mensen-cultuur'.

Christelijke jongeren

Geldt dit nu ook voor christelijke jongeren? Ja en nee. Op basis van een aantal onderzoeken die de laatste tientallen jaren gedaan zijn, concludeert ds Havenian, dat er veel positief en echt geloof is. Jongeren vinden ook de kerkelijke gemeenschap belangrijk, al voelen ze zich sterk aangetrokken tot de evangelische beweging. Ze lezen in de Bijbel, ze bidden, gaan naar de kerk en de catechisatie, maar het is de vraag of dit wel altijd meer is dan de buitenkant. *Ze gaan niet allemaal even diep door het geloof heen*, over sommige dingen wordt amper nagedacht. *Zelden spreken ze met volwassenen over hun geloof en de dingen die daarmee samenhangen.* Vaak interesseert de leer van de kerk de jongeren gewoon hele-

maal niets meer. 'Ze hebben geen behoefte meer aan grote verhalen. Ze hebben een hekel aan binding en kunnen niet uit de voeten met een traditioneel, vastgetimmerd, behoudend, star, ongeestelijk of schijnheilig klimaat, waar niks kan en mag en bij voorbaat elke vernieuwing of verandering met argwaan wordt bekeken.'

*'Jongeren hebben behoefte **non** ruimte. Vrijheid en openheid om over wat voor onderwerp dan ook maar te praten, van gedachten te wisselen, op zoek naar een antwoord op een existentiële vraag, zonder dat het antwoord hij voorbaat al vaststaat, of de kaders waarbinnen moet worden gezocht. Een echt gesprek van mens tot mens, waarin beide elkaar wat te zeggen hebben. Zonder dat je gelijk in een hoekje wordt gedrukt met een etiketje op. Ruimte om anders te denken dan anderen en elkaar toch in liefde te blijven aanvaarden. Op die manier heeft de kerk en he! geloof wel wat te zeggen, is het relevant geworden voor je eigen leven en in je eigen tijd.'*

Jongeren hebben weinig kennis van de geloofsleer. Ze leggen het accent op de beleving in plaats van op de leer. De nadruk ligt meer op vertrouwen dan op weten, meer op mogen dan op moeten, meer op een persoonlijke relatie met Jezus Christus dan op allerlei regels en opvattingen. Dat leidt ook tot een *relativerende houding ten aanzien van de kerk*: je stapt makkelijk over naar een andere kerk of een evangelische groep.

Ze vinden de kerkdiensten ouderwets, de prediking weinig actueel en het taalgebruik vaak onbegrijpelijk.

Ze laten zich steeds minder beïnvloeden door hun ouders en onderscheiden zich steeds minder van niet-christelijke jongeren.

Alleen op *het* punt van de moraal zijn ze traditioneler en behoudender, al verschuiven de opvattingen

wel ten aanzien van seks voor het huwelijk en samenwonen en de plaats van de vrouw in de kerk. Deze situatie leidt tot een aantal vragen. Hoe voeden wij op? Willen volwassenen nog wel leiden? Durven zij nog structuur te bieden? Hoe wettelijk is het eigen geloof van volwassenen? Gaan ouderen en jongeren samen na in wat voor cultuur zij leven en hoe zij daarmee om moeten gaan? Hoe spelen we in op wat kenmerkend is voor de jeugd van vandaag?

Visie

Wat willen wij in deze situatie met elkaar? Waar willen we heen, welke kijk of visie hebben we? Dat zet di Haveman uiteen in het tweede deel van zijn scriptie. Hij geeft een visie op een aantal punten. Kort samengevat:

1. *geloof*:

- * komt van hoven * moet op eigen benen
- * doe je met hart, hoofd en handen
- * is toewijden
- * blijft groeien
- * is strijden
- * doe je samen

2. *de gemeente*:

- * bestaat in Geest en waarheid
- * heeft Christus als Hoofd
- * waarin niemand gemist kan worden
- * waarin iedereen gelijkwaardig is: staat ergens voor
- * getuigt
- * beweegt

d. *jongeren*:

- * zijn uniek
- * zijn waardevol
- * zijn op zoek
- * hebben ruimte nodig
- * leven in een andere wereld

4. *opvoeding*:

- * is een taak
- * is een kunst

5. *traditie*:

- * is waardevol
- * maar heeft nooit het laatste woord

6. *cultuur*:

- * onderga je
- * moet je kennen
- * en vraagt om tegencultuur.

Beleid

Uitgaande van deze visie geeft di Haveman dan een schets voor

jeugdbeleid in de kerkelijke gemeente. Aan de orde komen levenswijding, verkondiging, onderricht, samenleven, opzicht en barmhartigheid, elk met aanzetten en aanbevelingen. Enkele voorbeelden: geef elke jongere een mentor, en vertrouwenspersoon en persoonlijk raadsman die zeer betrokken is op de geestelijke groei van zijn of haar pupil. Breng, bij jongeren vanaf zestien jaar meerdere keren per jaar zelfstandig huisbezoek. Laat als volwassenen merken dat de boodschap die je mag doorgeven je ook zelf in het diepst van je bestaan raakt. Laat de tweede kerkdienst op zondag weer sterker het karakter van een leerdienst krijgen. Ga nadenken over de organisatie van het toerustingswerk in de gemeente: stem de dingen op elkaar af, bied een compleet toerustingspakket aan in (kurtlopende) modules en cursussen waarop jong en oud kunnen intekenen. Zouden we niet moeten komen tot een landelijk jeugdbureau en deputaten jeugdzaken?

Catechismus nog geschikt?

Eén element verdient afzonderlijke aandacht. Dat is de vraag of de Heidelbergse Catechismus nog wel geschikt is voor kerkelijk onderricht. Is de HC niet te sterk cognitief gericht? Zijn de vragen die gesteld worden niet (dogmatische) vragen van ouderen? Zouden we vandaag geen andere accenten moeten leggen? Zou het geen uitdaging zijn te inventariseren welke vragen ei. bij jongeren leven op het punt van het geloof en alles wat daarmee samenhangt en vervolgens op die vragen samen in het catechisatielokaal een antwoord te formuleren! Vanuit deze vraagstelling heeft di Haveman ook zijn vragen bij de catechesemethode *Ik geloof*. Ze is opgezet rond de catechismusstof.

De leerstof staat centraal. Terwijl in het moderne onderwijs de leerling centraal staat. Daar wordt vanuit de leerling gedacht: wat vindt hij interessant, waar heeft hij behoefte aan, welke vragen heeft hij, waar zit hij mee enzovoort. Dat is een heel andere benadering, die verder gaat dan 'aansluiten bij de leefwereld'. Op scholen gaan we van deze benadering uit, maar in het kerkelijk onderwijs beginnen we aan de verkeerde kant: van de stof naar de leerling, in plaats van andersom.

Tot zover een korte weergave van de interessante scriptie van ds Haveman.

Zinnvolle ontmoetingen

Van de studiedag wil ik graag iets doorgeven van de bijdrage van dr J. Hoek, die de opleiding godsdienst en pastoraal werk aan de Christelijke Hogeschool Ede stuurt. We moeten niet toegeven aan de gedachte dat we matrozen werven voor een zinkend schip, zei hij. *Omdat de kerk toekomst heeft, mag zij ook de jeugd hebben.* Jongeren behoren bij de gemeente en moeten in het leven van de gemeente participeren. Voor zinnvolle ontmoetingen van oud en jong zijn van belang: echtheid, openheid, saamhorigheid en flexibiliteit. Op basis van een groot aantal interviews hield dr Hoek de deelnemers zeven stellingen voor:

- * *Jonge mensen moeten kunnen ervaren, dat de gemeente iets voor en van henzelf is en niet een zaak van ouderen, waarbij jongeren alleen maar aan de zijlijn mogen staan. In een gemeente met hart voor kinderen en jongeren verrijken jong en oud elkaar.*
- * *Pas als ze elkaars leefwereld kennen, kunnen jongeren en ouderen elkaar helpen in de zo noodzakelijke bezinning op*

christen-zijn in deze tijd.

- * *Fundamentele beslissingen vallen in de gezinnen: jongeren die thuis niet over het geloof kunnen praten, doen dat in de gemeente ook niet.*
- * *Er moet positief worden ingespeeld op de betekenis die leeftijdgenoten voor elkaar hebben. Waar jongeren zijn, willen jongeren wezen.*
- * *Verkondigers en anderen die de boodschap overdragen, zijn geroepen de jongeren een jongere te zijn. Dat kan door heldere taal en een boodschap die radicaal is en tevens handreikingen biedt voor het leven van elke dag.*
- * *De gemeente die jongeren in haar midden niet de vrijheid gunt om zelf te zoeken en te oriënteren, doet hen onrecht en staat de overdracht van de boodschap in de weg.*
- * *Van zorgvuldig pastoraat gaat ook onder jongeren grote bindende kracht uit.*

Wederzijds leren?

Ds Haveman heeft een aanzet gegeven tot het formuleren van een visie en van een concreet jeugdbeleid. Als zodanig is *Samen naar de Bron* waardevol. Over allerlei concrete voorstellen en suggesties kun je van mening verschillen, ze zetten je in ieder geval aan tot denken.

In het volgende wil ik bij twee centrale punten vragen stellen, die we onder ogen moeten zien bij het verder doordenken en praktisch doorvertalen. Mijn eerste vraag betreft de *verhouding van ouderen en jongeren bij het leren*. Leren doe je je leven lang, zegt ds Haveman. Ook ouderen moeten blijven leren. Ze kunnen van jongeren leren hoe de cultuur vandaag in elkaar zit en welke vragen dat oproept. Dat brengt hem ertoe te spreken over een samen leren onder de zon. Er moet een klimaat zijn waarin

ouderen en jongeren wederzijds van elkaar willen leren. Je kunt zo spreken van 'wederzijdse socialisatie'.

Ik zet hier vraagtekens bij. Ouderen geven als het goed is het een en ander door aan de jongeren. Zeker kunnen zij daarbij van jongeren leren hoe de context eruit ziet waarbinnen de dingen, die zij willen doorgeven, moeten gaan fungeren. Het is belangrijk te weten, hoe dingen vandaag worden beleefd, om wat je overdraagt ook echt functioneel te laten zijn in het leven van een volgende generatie. Dat kan vragen om een andere aanvliegroute of een nieuwe verwoording. Om - wellicht in andere vorm - ook voor je kinderen dezelfde dingen van wezenlijk belang te laten zijn die voor jou zoveel hebben betekend en nog betekenen. En dat, omdat het niet gaat over hoe jij het belééft, maar om iets dat boven de persoonlijke beleving uitgaat. Een waarheid die je heeft gegrepen. Een perspectief dat je zelf hebt gekregen en waar je je kinderen in wilt laten delen. Je wijst dan niet naar dingen van jezelf. Maar je wijst van je af en kijkt samen met de jongere naar dingen van betekenis, die hun gelding hebben voor hem evengoed als voor jou.

Dat is zo op het pedagogische vlak: opvoeder en jongere zijn geen gelijke partijen, de verhoudingen blijven a-symmetrisch. Ook psychologisch is het zo: het leven van de oudere mens kan pas echt vruchtbaar ('generatief') zijn, als hij met de inzichten die hij heeft verworven jongeren verder helpt. En jongeren hebben daar ook behoefte aan, signaleert ds Haveman zelf. Ze hebben steun en vastigheid nodig. Zijn er voldoende positieve identificatiefiguren? Gebrek aan leiding van ouders en opvoeders kan de onzekerheid bij jongeren nog groter maken. Met instemming citeert hij iemand die schreef, dat

jongeren volwassenen nodig hebben die naar hen luisteren, maar dat ze nog meer behoefte hebben aan volwassenen die voor hen uilgaan en hen richting wijzen. Volwassenen moeten ook lol jongeren spreken. Maar het probleem is, dat veel volwassenen denken dat ze niets waardevols aan jongeren te vertellen hebben. De onzekerheid van de volwassen christen vormt het werkelijke probleem bij de dialoog tussen volwassenen en jeugd, en niet de vragen van de jeugd. De jeugd vormt een tijd van vragen, zoals de volwassenheid een tijd van overtuigingen is. Jongeren moeten niet alleen de ruimte krijgen om ergens tegen aan te schoppen, maar volwassenen moeten hen ook iets blijven bieden om tegen aan te schoppen. En als ze daarbij laten merken wat nok voor hen zelf echt van waarde is, wat wezenlijk is, komt dat altijd over.

Dit geldt voor allerlei zaken die in de opvoeding en toerusting aan de orde komen, maar des te meer voor het belangrijkste deel daarvan, de religieuze vorming. De Bijbel gebruikt dan termen als inprenten, tucht, terechtwijzing, grootbrengen in de geest van de Heer. Als je de vermaningen in Spreuken leest, zit je niet in de sfeer van 'wederzijdse socialisatie'. We moeten dat begrip dan ook maar niet overnemen. Inhoudelijk is er vooral sprake van één-richtingverkeer.

Inhoud en methode

Daarmee kom ik op een tweede punt: *is de Heidelbergse Catechismus nog wel zo geschikt is voor het kerkelijk onderwijs?* Ds Haveman heeft twee bezwaren: je moet niet denken vanuit de leerstof maar vanuit de leerling, en de vragen van vandaag zijn anders dan die van de tijd van de Reformatie. Beide punten vragen grondige heroverweging.

Naar mijn overtuiging moet niet de *leerling centraal* staan in het onderwijsproces. De leerling wordt toegerust voor het dienen van God. Daartoe moet hij worden ingeleid in de werkelijkheid waarin hij die taak mag vervullen. Die inleiding houdt ook in dat hij een bijbelse kijk krijgt op zichzelf en zijn positie in Gods wereld. Het gaat dus om kennis van God en van zichzelf. Onderricht in wat God heeft geopenbaard, in de perspectieven die dat biedt en de existentiële betekenis die dat heeft. Zodat hij aan de waarheid trouw blijft en de weg van de waarheid bewandelt.

Kom je daarbij uit door te vragen wat de leerling interessant vindt en waar hij behoefte aan heeft? Die vragen kunnen nuttig zijn om te bepalen waar de leerling nu staat, maar dan *zo dat je hem ophaalt waar hij is om hem te brengen waar hij moet komen*. Het gaat niet om abstracte theorie, maar om *leerstof die van belang is voor het leven*. Als de leerling bepalend wordt voor wat we hem gaan leren, komt heel wat leerstof niet aan bod. Dat is ook in het schoolonderwijs niet de bedoeling: in het moderne streven naar levensecht en leerling nabij onderwijs gaat het uiteindelijk om inhouden die los van de wens van de leerlingen zijn vastgesteld. Dit onderwijs gaat dan ook niet verder dan een 'aansluiten' bij de leefwereld van de leerling: het laat zich daardoor niet wezenlijk bepalen.

Dat brengt ons op het inhoudelijke punt *of de vragen van de catechismus nog wel de vragen zijn die we vandaag (zouden moeten) stellen en of we op dit moment wel precies dezelfde antwoorden (zouden moeten) geven*. Ik geloof, dat de catechismus dingen aan de orde stelt die de existentiële vragen zijn van ieder die zich door de boodschap van de Bijbel aangesproken voelt. Wie ben ik? Waar sla ik? Wat mag ik worden? Hoe

mag ik leven voor het oog van God? Zijn deze vragen in een tijd van computers, mobiele telefoon en televisie minder relevant dan in de tijd van de Reformatie? De catechismus brengt zijn vragen niet als onderwerpen van een theologische dogmatiek, maar als geloofsvragen die hij in een heel persoonlijke toonzetting behandelt. Aan ons de taak om ze even relevant en levend uit te leggen.

De heer Hoekzema, die onderwijs geeft in de didaktiek van de catechese, signaleerde op de studiedag, dat catechisanten het in toenemende mate laten afweten, omdat het ze niets meer zegt. Als dat zo is, moeten we er hard over nadenken hoe we hen kunnen helpen bij het verwerven van een geloofsovertuiging die niet iets van de buitenkant blijft, maar die werkelijk eigen wordt en hen zo ten diepste beheerst. Het pleidooi van ds Haveman daarvoor onderstreep ik graag. Een verdiepte geestelijke overtuiging moet ontwikkeld worden samen met de jongeren. Biddend om de verlichting en bezieling van Gods Geest moet je met hen toewerken naar een persoonlijke beslissing. Wij kunnen hen laten zien wat God zegt over zichzelf en over ons. Wij kunnen hen uitnodigen en een appèl op hen doen om hun hart te geven aan Hem. Maar we kunnen niets opleggen. In een proces van discussie en confrontatie, van zoeken en afwegen kom je tot een bewuste keuze, waar je van harte voor staat en gaat: *'de kracht van het engagement hangt af van de intensiteit van het eigen vinden'*, zei iemand eens terecht.

De relevantie van wat we mogen geloven zal duidelijker worden, wanneer we aansluiten bij en toewerken naar de gewone leefwereld. Ik denk dan ook dat we er beter aan doen veel werk te maken van de methodiek dan te kijken naar inhoudelijke aanpassingen.

LEVEN

Een stad met omvergehaalde muren, zo is iemand die zijn geest niet in bedwang heeft. (Spreuken 25:28)

Het fotoalbum van de wijsheid

De vakantiefoto's al ingeplakt? Of fotografeert u digitaal? In dat geval hebt u geen fotoalbum meer nodig. Misschien hebt u ze nog liggen van vroeger. En met enige weemoed ziet u de foto's met onderschriften. "Jan en Klaas op de Eiffeltoren. Zomer 1974." "Ik op het strand van Vrouwenpolder. Vakantie 1980. Wat was het warm." Het fotoalbum staat vol herinneringen. En doorkijkjes van je leven. Meestal van de leuke momenten. Koning Salomo kon nog geen foto's maken. De mannen van Hizkia evenmin. Toch konden zij op onnavolgbare wijze plaatjes schieten van het leven en ze in een album plakken. Het fotoalbum van de wijsheid. Dat is het boek van de Spreuken. Vaak vind je er een foto met onderschrift.

Ontmantelde stad

Hierboven heb ik er een neergezet. Maar een vrolijke vakantiefoto is het niet. Hier wordt uitgetekend, wat voor een puinhoop het leven wordt wanneer de muren rond de geest van de mens worden weggehaald. Ontmanteld leven in beeld gebracht en van een onderschrift voorzien. Muren boden vanouds bescherming aan een stad en zijn bevolking. Duizenden jaren lang. Van Jericho een paar duizend jaar voor Christus tot en met steden in de 18^e en 19^e eeuw. Binnen de muren is het veilig. Vijanden hebben in de loop van de eeuwen

allerlei wapens ontwikkeld om bressen te schieten in de **muur**. Als de muren kapot zijn, kan de vijand de stad veroveren. En de mensen zijn hun vrijheid en veiligheid kwijt. Salomo houdt ons een foto voor van zo'n in puin geschoten stadsmuur. Een ontmantelde stad. De vijand kan zo binnenwandelen. Een stad zonder muur is geen stad meer. Een ont-hutsend beeld. Dat is de foto.

Commentaar

En dan het onderschrift. "*Zo is iemand, die zijn geest niet in bedwang heeft.*" Iemand met een ongeremde geest. Hij laat zijn geest de vrije teugel. Zijn driften legt hij niet aan handen. Heftig en ongecontroleerd is hij in zijn woede-uitbarstingen. Of losbandig in het uit zijn dak gaan. Tekeer gaan als een beest. Een Lamech-figuur dus.¹ Zelfbeheersing komt in zijn woordenboek niet voor. Zo iemand is een stad zonder muur. Een levensgrote bedreiging. Voor zichzelf en voor anderen. Hier zie je ontmanteld leven. Een ruïne. De Bijbel focust in op de scherpe contouren van ongeremdheid en onbeheersdheid. Wat een brokken.

Inzoomen

Wat voor zin heeft het om in te zoomen op die foto van ontmanteld leven? Aanschouwelijk onderwijs maakt de meeste indruk. We zijn immers heel visueel ingesteld. Salomo heeft dat goed door. De scherpte van het beeld met zijn commentaar prik-

kelt, waarschuwend onderwijst. Het laat zien hoe belangrijk de muren zijn. De muren om je geest. Laat ze intact. Knabbel ze niet van binnenuit af. Ik zet naast deze foto een andere spreuk.

"Een lankmoedig mens overtreft een held,

wie zijn geest beheerst, hem die een stad inneemt." (Spreuken 16:32).

Een lankmoedige is heldhaftig. Want hij boekt overwinningen op zichzelf. En het leven wordt leefbaar. Voor hem zelf en voor de mensen in zijn omgeving.

Topprestatie?

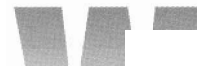
Zelfbeheersing is een topprestatie. In eigen kracht? Absoluut niet. Het is vrucht van de Heilige Geest. Het hoort bij het nieuwe leven. Een ommuurde stad garandeert haar inwoners leven en vrede. God wil sterke muren om jouw geest en jouw leven zetten. Binnen die muren leef je in vrede. bewaakt door Christus en zijn Heilige Geest.

"En de vrede Gods, die alle verstand te boven gaat, zal uw harten en uw gedachten (uw complete geest dus) behoeden in Christus Jezus." (Filippenzen 4:7). Hoe staat het met uw muren? Even in Salomo's fotoalbum kijken. (Bijpassende bijbelgedeelten: Galaten 5:13-26; Filippenzen 4:4-9)

Ds. A.J. Minnema is predikant van de Gereformeerde Kerk te Avereest-Dedemsvaart.

¹ Zie Genesis 4:23,24

Jezus krijgt onze zonden, wij Zijn Gods genade

wandelen met God

Dit is al weer het vijfde artikel over ons leven met Christus, oftewel over gereformeerde spiritualiteit. (De eerste vier artikelen stonden in De Reformatie d.d. 75 en 29 april, 6 en 73 mei 2000). Keer op keer komen we erop terecht, hoe centraal Christus' genade in ons geloofsleven mag zijn. Keer op keer starten we bij Christus' genade, om daar telkens weer bij terug te keren.

De vorige keer zagen we wat ons kan belemmeren om van Gods genade te genieten. Wij lopen met een boog om onze zonden heen. *En aangezien belijdenis van schuld de manier is om Gods genade te ervaren, is de manier om Gods genade mis te lopen de weigering om je zonden te belijden.* Of is weigering een te groot woord? Misschien moeten we spreken van onverschilligheid of onkunde, of onmacht...

Hoe dan ook: wie van genade wil leven, wie wil groeien in geloof, wie Christus wil ontmoeten in zijn leven, zal zichzelf als zondaar moeten zien. Al was het alleen maar, omdat Christus zelf zegt, dat Hij niet gekomen is voor rechtvaardigen, maar voor zondaars (Lucas. 5.32; vergelijk Lucas 19.10). Het is gelijk oversteken bij Jezus: Hij onze zonden, wij de genade van Jezus. Wie het anders wil, heeft aan Jezus niets.

In het vorige artikel zagen we wat ons kan belemmeren onze zonden voor God te brengen en genade van Hem te ontvangen. In dit artikel willen we andersom op een rij zetten, wat ons kan sti-

muleren onze zonden voor God te benoemen en te belijden.

1. Natuurlijk allereerst, dat we alleen langs de weg van de schuldbelijdenis Gods genade kunnen ontvangen. Dat heb ik hierboven al gezegd. Jezus komt echt alleen voor zondaren. Rechtvaardigen hebben Hem sowieso niet nodig! God weerstaat de hoogmoedigen, maar de nederigen geeft Hij genade (Jacobus 4.6). Genade doet een mens goed!
2. Een andere reden voor schuldbelijdenis is eenvoudig, dat we de heilige God de eer geven, die Hem toekomt. Hij is heilig en wij zijn zondaars. Wij erkennen en eren de schoonheid en reinheid van God als we onszelf zien, zoals we voor Gods aangezicht zijn. Wie beweert dat het met hem allemaal wel meevalt, haalt God omlaag, want geeft daarmee te kennen, dat hij van God en zijn heiligheid geen hoge dunk heeft! Maar hoe heilig en rein en puur en goed is onze God. God aanbidden doet een mens goed!
3. Met andere woorden, onze schuldbelijdenis zet ons op onze plaats voor God. En dit kan weer

tot gevolg hebben, dat we niet langer de heilige God van alles wat er in ons leven en in deze wereld misgaat de schuld geven, maar de verantwoordelijkheid voor dit alles leggen, waar ze hoort: bij onszelf schuldige mensen. Het wordt tijd, dat we eens tot onszelf komei (Lucas 15.17). Eerlijkheid doet een mens goed! Je hoeft eindelijk niet langer te verbergen, wie en wat je bent...

4. Bovendien, de meest effectieve manier om te welen te komen, dat Gods geboden verre te verkiezen zijn boven onze zonden, is de zonde recht in de ogen te kijken. Kijk nou eens goed en vergelijk bijvoorbeeld Galaten 5.19-21 aan de ene kant en 5.22 aan de andere kant eens met elkaar (even opzoeken dus, beste lezer) en wees eens eerlijk: dat is toch geen vergelijk! Juist als we onszelf durven confronteren met onze zonden valt de afzichtelijkheid ervan ons des te meer op en krijgen we des te meer motivatie om met God te leven. En we beginnen iets te begrijpen wat Paulus bewoog in Filippien; cn 3, als Hij allerlei (soms zelfs goede!) dingen uit zijn leven in vergelijking met Christus vuilnis (!) durft te noemen. Christus, zijn persoon en werk, gaat alle menselijk kunnen, slecht, maar ook zelfs goed, verre te hoven. Zo gaan we iets ontdekken van de schoonheid en puurheid van God en zijn grote Zoon en leren we opnieuw of voor het eerst op God ons hart te zetten. De bijbel spreekt hier over liefde en ver-lansen. Zo ontstaat het echte leven met Christus!

5. De reden om zo open te zijn

met God en met de mensen is, dat openheid over zonde tegelijk in het licht van de genade van God het einde van de zonde is. Want genade = openheid = opruiming = vergeving = verzoening = bedekking van schuld. De vader van de verloren zoon valt zijn zoon om de hals. Dan smelt zijn hart. Hij is weer thuis, bij vader.

Dit hebt u al gezegd, zegt u, in punt 1. Ja, maar 'het einde van de zonde' mochten we goed opvatten. Met cindc bedoel ik niet alleen het einde van *de schuld* van de zonde, maar ook het einde van *de macht* van de zonde over ons Ieven. Positief of niet?!

Met dat dit gezegd is, naderen we een nieuw hoofdstuk in *Leven met Christus. Over gereformeerde spiritualiteit*. Alles wat tot dusver in deze artikelen geschreven is, was voorwerk. Belangrijk en onmisbaar. We zullen er steeds op terugkoinen. Maar het echte leven in de zin van het echte leven met Christus leven, **komt** nu aan de orde, als God het wil.

Voor nu lezen we het hierbij: *in de ontmoeting van de heilige God met zondige mensen wordt iets moois geboren. God noemt het zijn genade.*

Dat stond nok onder het vorige artikel. Nu vocgen we één gedachte tnc: *dan smelt je hart...*

Ds. H.J.D. Smit is predikant van de Gereformeerde Kerk te Amsterdam-Zuid/West

Kerkelijk besef

Het kerkelijk besef neemt af. Er is veel kerkelijk grensverkeer en het instituut kerk staat behoorlijk op de tocht. Daarover schreef dr ir. J. van der Graaf in *De Waarheidsvriend* van 20 juli.

Het *Reformatorisch Dagblad* liet in enkele artikelen ontwikkelingen in onderscheiden kerken de revue passeren. De reformatorische studentenvereniging CSFR, die haar leden in hoofdzaak betreft uit de kring van de Gereformeerde Rond, de Gereformeerde Gemeenten en de Christelijke Gereformeerde Kerken, met daarbij de kleinere kerken in de gereformeerde gezindte, hield een enquête over kerkelijke betrokkenheid onder de leden. Ook daaraan geven we hietonder aandacht.

Grensverkeer

Van jaar tot jaar geven de onderscheiden kerken in hun jaarboek de cijfers van groei of verlies aan. Daarbij wordt dan ook aangegeven hoe de cijfers liggen met betrekking tot winst of verlies inzake het kerkelijk grensverkeer.

De Nederlandse Hervormde Kerk publiceert geen jaarcijfers m.b.t. kerkelijke overgangen. Wel wordt van jaar tot jaar fors ledenverlies gemeld, evenals de laatste jaren in de Gereformeerde Kerken. Het merkwaardige is daarbij, dat nochtans van jaar tot jaar *meer mensen uit de kleinere kerken naar de Hervormde Kerk overgaan dan omgekeerd*. Het Reformatorisch Dagblad meldde, dat sinds 1965 22.347 leden en doopleden uit de Gereformeerde Gemeenten overkwamen, terwijl vanuit die gemeenten in die periode 7709 personen uit de Hervormde Kerk naar de Gereformeerde Gemeenten overgingen. J-let orgaan van de CSFR. De *Civita-*

M meegelezen

te, tekende uit de enquête onder de studenten op, dat 'slechts' zes procent van de ondervraagde hervormde studenten overweegt lid van een andere kerk te worden, terwijl *bij de studenten uit de Gereformeerde Gemeenten zeven en twintig procent overweegt naar een andere kerk te gaan*. Eveneens zes procent van de hervormde studenten **kerkt** regelmatig bij andere kerkgenootschappen, terwijl achttiën procent van de Gereformeerde Gemeentenstudenten te kennen geeft helemaal nooit een kerkdienst van hun eigen kerkdienst te bezoeken.

Afnemende betrokkenheid

Nu moet men hier wel onderscheiden. Voor een deel van de overgangen naar de Hervormde Kerk geldt, dat men een niet-gereformeerd kerkelijk leven prefereert of dat men de overgang (op den duur) zelfs doorvertaalt als doorgang naar de onkerkelijkheid. Een ander deel voelt zich meer thuis bij de gereformeerde prediking in de Hervormde Kerk of elders dan in de eigen gemeente.

Overigens leert de CSFR-enquête ook, *dat de betrokkenheid* van tweederde van de leden van de CSFR *hij de thuisgemeente afneemt*, terwijl er geen betrokkenheid bij de stads-gemeente, in de stad van studie, voor in de plaats komt.

Ds. P.L. de Jong, hervormd predikant te Rotterdam Delfshaven, vindt, desgevraagd, dit laat-

(Vervolg op pagina 1288)

DE KERKDIENT AANTREK- KELIJK VOOR KINDEREN?

opvoeding en
onderwijs

"Pappa ik heb geen zin om mee te gaan naar de kerk" Met een diepe zucht om haar gevoelens te onderstrepen doet de zesjarige Rianne haar mededeling. Hef is namelijk zondag. Vader zit met zijn oudste dochter aan tafel voor hef ontblijft. Moeder, Johan van vier en baby José zijn nog boven, Moeder doet José in bad. Vader moet zich haasten, want hij is nogal laat opgestaan. Hij heeft eigenlijk geen tijd voor uitgebreide discussies met zijn oudste dochter.

"Waarom wil je niet mee? We gaan toch elke zondag naar de kerk?" werpt hij nog tegen,

"Ik vind er niets aan. Je moet zo lang stilzitten. En de liedjes die ze daar zingen ken ik niet. Ik wil niet met u mee, ik wil thuisblijven, zoals Johan, of ik wil in de crèche."

Wat moet vader hier nu mee? De reactie van zijn dochter roept allerlei gedachten bij vader op. Hij kan zich het gevoel van zijn dochter goed voorstellen, Vaak vindt hij hef zelf ook zo grenzeloos saai in de kerk. Alles is voorspelbaar; Het spreekt hem vaak allemaal maar weinig aan. Zijn kerkgang heeft op dit moment veel weg van een gaan uif 'gewoonte of bijgelovigheid' en meer niet, Dan moet het voor zijn kind al helemaal niks zijn. Waarom doen ze in de kerk niet wat meer voor kinderen? Waarom zingen ze niet meer liedjes die Rianne ook goed kent? Waarom hebben ze geen kinderdiensten? Zo jagen ze kinderen toch zeker de kerk uit? Waar doet hij op dit moment goed aan? Zijn dochter maar thuislaten? Als hij naar zijn eigen gevoel op dit moment handelt, dun laat hij haar maar liever thuis. Maar ju dan zit zijn vrouw Marianne met drie kinderen opgescheept. Laat hij Rianne dan toch maar meenemen en in de crèche 'droppen'. Dan zit hij zelf ook waf rustiger;

Vragen blijven

Dit artikel zal vooral ingaan op de vraag welke plaats de kinderen hebben in de kerk en hoe je in de kerk en thuis daarmee om zou kunnen gaan. Het onderwerp is al een aantal jaren actueel in onze kerken. Het is een poede zaak, om je steeds te blijven bezighouden met de kerk van de toekomst.

*Past de sfeer thuis wel
hij Zijn huis?*

Steeds opnieuw komt met -name bij jonge ouders- de vraag op, of we niet naar 'kindernevendiensten' toe moeten. Of anders hoe de dominee op een goede manier de kinderen als aparte groep in de kerk zou kunnen aanspreken. Op veel plaatsen zijn al diverse suggesties aangedragen wat in de kerkdiensten allemaal aan kindvriendelijke elementen kan worden ingevoerd. En er gebeurt in een groot aantal kerkdiensten ook daadwerkelijk al iets om de jeugd bij de dienst te herleken. Toch leidt dat klaarblijkelijk allemaal nog niet tot tevredenheid. Want de vragen blijven en het ontevreden gevoel ook. Anders zou de discussie in de gemeente over dit onderwerp niet steeds opnieuw oplaaien. Dit artikel gaan we de volgende punten langs: Waar draait het om in de kerk? Hoe sprak de Here God zijn kinderen aan? Hoe gaan we thuis om met de credienst? Hoe gaat de credienst om met de kinderen?

Bij dit alles gaat het niet alleen om de jongste kinderen in de kerk, maar om jongeren in de breedste zin van het woord. Hoe nemen we elkaar in de kerk serieus? Hoe laten we merken dat we bij elkaar horen als volk van God, jong en oud?

Thuis in de kerk

Basaal is in dit verband de vraag: Waar draait het om in de kerk? Gaat het er om of wij ons prettig voelen in de kerk, zodat we er een 'goed gevoel' over hebben? Dat we ons daar thuis voelen? Om niet te laten te beginnen: je kunt niet ontkennen dat dit een belangrijk uitgangspunt is. We noemen de kerk immers Gods huis. 'Daar waar alles spreekt van Hem' (ps 27:3 berijmd) en psalm 93 zegt: "De heiligheid is uw huis tot sieraad, o Here, tot in lengte van dagen." Dan is het ook van groot belang dat wij en onze kinderen ons daar – bij die heiligheid, waar alles spreekt van Hem, ook echt thuis voelen. Gevoel is daarbij niet iets minderwaardigs. Maar er is meer, veel meer. Want je kunt je afvragen wat is dan de basis van ons thuisgevoel? Wat maakt Gods huis tot ons thuis? Hoe leggen we een brug tussen ons huis en Zijn heilige huis? Als die twee huizen niet goed op elkaar aansluiten, ontstaat er spanning. Hoe ga je daarmee om? Als er spanning bestaat tussen die twee: Mijn kind wil niet mee naar de kerk, ze vindt het daar niet leuk, ze wil thuis blijven. Hoe handel je in die situatie?

Je zou je dan eigenlijk eerst eens moeten afvragen af of het in je eigen huis wel klopt. Past de sfeer thuis wel bij Zijn huis? Of leg je alle opmerkingen die je hebt op de kerkdienst, daar neer, in Zijn huis en bij Zijn knechtel? Hierboven stond al een citaat uit Psalm 27. 'Daar in Zijn huis waar alles spreekt van Hem.' Laten we

eens kijken hoe het daar dan spreekt van Hem. Wie is Hij dan eigenlijk? Wie wil Hij voor je zijn? De sfeer, de inrichting en de gewoontes van het huis worden bepaald door de bewoner(s). Als je in iemands kamer rondkijkt weet je door de inrichting al snel een aantal dingen van hem of haar te vertellen ook al is de persoon zelf niet aanwezig. Bijvoorbeeld: Ze houdt van muziek, want er staat een piano en ik zag een gitaar en een dwarsfluit in de kamer. Ze is vast erg netjes want de kamer was goed opgeruimd. En ze houdt ook veel van planten, want er stonden er heel veel en ze zagen er goed uit. En als je zo rondkijkt in het huis van onze God, en dan speciaal tijdens de eredienst, het nioint van de ontmoeting met Hem. Dan proef je na vijftien seconden eredienst al waar je aan toe bent, en met Wie je te maken hebt. Luister maar: "Onze hulp is in de naam van de Here die de hemel en de aarde gemaakt heeft." Je zegt eigenlijk: "Here, ik breng er niets van terecht. Ik kan niet zonder U."

En daarop volgt zijn reactie: "Genade zij u en vrede, van Hem die is en die was en die komt

Zelfs een voetbalwedstrijd levert na vijftien seconden niet zo'n hoge score op.

Is dat niet geweldig? Mij, de Almachtige zegt; blijf maar zitten. Ik wil je helpen. Ik red jou voor eeuwig. Als je alleen al een poosje stilstaat bij Zijn geweldige majesteit, gaat het je duizelen: De hemel en de aarde geschapen op Zijn Woord. Wie kan Hem evenaren, of zelfs maar in Zijn schaduw staan? Hij is jouw hulp! Moet je eens nagaan, dat Hij dat wil: mijn hulp zijn.

En dan vervolgens die geweldige liefde die van Hem uitgegaan is en nog steeds uitgaat. Hij wil niet voor eeuwig toornen over al mijn fouten en gebreken. Hij geeft genade. Daarvoor gaf Hij zijn lieve Zoon. Dat bepaalt dus de sfeer in Gods huis: Majesteit en genade.

Hij wil dat je dat gelooft. Waar beleef je ooit zo'n flitsend begin? Zelfs een voetbalwedstrijd levert na vijftien seconden niet zo'n hoge score op. Als dat wel zo was, zou het publiek compleet in extase zijn. De verslaggever zou zijn microfoon opgegeten hebben. Nu gaan ze al uit hun dak als er vlak voor het einde van een wedstrijd het beslissende doelpunt gescoord wordt. En jij, hoe reageer jij op deze eerste vijftien seconden van de eredienst? Het gevaar van elke zondag weer diezelfde formule is dat het allemaal gedachteloos aan je voorbij gaat. Zo vergaat het mij teminste wel. Je betrapt jezelf erop dat je de lofpsalm na votum en zegengroet gedachteloos staat te zingen.

Je zou je er steeds opnieuw op moeten concentreren, want er gebeurt eigenlijk aan het begin van de dienst. Want als de diepte daarvan tot je doordringt, dan kan het niet anders of het zet je aan tot een juichen voor Hem, je machtige Koning, die zoveel van je houdt!

En daar draait het om in Gods huis: eren Wie er komt. Eredienst voor onze Vader. Feitelijk draait het daar natuurlijk om in heel de Kerk, in het samen 'volk van God'-zijn. God wil dat jouw hart en dat van je kinderen in heel je leven helemaal voor Hem zijn.

Gods weg naar het hart van je kind

In het Oude Testament lezen we een aantal malen dat de Here God zich tot zijn volk wendt. Hij

doet dat op diverse manieren. Bijvoorbeeld rechtstreeks bij Adam en Eva, bij de wetgeving op de Horeb. Hij gaf zijn Woord ook door via zijn knechten, de profeten. Bij beide gelegenheden, lees je niet dat kinderen daarbij apart aangesproken werden. Dezelfde werkwijze tref je in feite ook aan bij het levende Woord, onze Heiland. Hij spreekt voluassenen aan. Hij zegent weliswaar de kinderen, maar zijn redevoeringen zijn steeds op de volwassen kerkleden gericht en niet op de kinderen. De Here God vond dat klaarblijkelijk niet nodig. Bijvoorbeeld: Als Hij spreekt om Zijn wet te geven, dan staat het hele volk daarbij, dus ook de kinderen. Ze hebben zich eerst allemaal moeten heiligen en reinigen. Als Mozes later bij zijn afscheidsrede (het boek Deuteronomium) die wet voor het volk herhaalt in hoofdstuk 5, dan vervolgt hij in hoofdstuk 6 met: "Wat ik u heden gebied, zal in uw hart zijn. Gij zult het uw kinderen inprenten en daarover spreken wanneer zij in uw huis zijn, wanneer zij onderweg zijn, wanneer zij neerligt en wanneer zij opstaat."

Opvoeders zullen zelf veel aan bijbelstudie moeten doen.

Dal is dus de weg die de Here God wijst: "Vaders en moeders, wat je van Mij gehoord hebt, geef dat dooi- aan je kinderen. Ouders, maak de vertaalslag naar je kinderen." Psalm 78:3,4 gaat clani-op door: "Hetgeen wij gehoord hebben en weten en onze vaders ons hebben verteld, dat willen wij voor de kinderen niet verhehlen." Als die basis wegvalt, dan loopt het met het volk verkeerd af. "Mijn volk gaat ten onder aan

gebrek aan kennis", moet de HERE God veel later bij monde van zijn profeet Hosea tot het volk zeggen (4:6). Het woord 'kennis' dat daar staat zou ook vervangen kunnen worden door 'gemeenschap'. Het volk gaat ten onder doordat het God niet meer kent en daardoor geen gemeenschap meer met Hem heeft. Ouders hadden Zijn daden niet meer doorverteld aan hun kinderen. Hoe zouden zij dan Zijn daden kennen. Binnen één generatie kan zo de hele dienst aan God om zeep geholpen worden. De lijn die God zelf uitzet is een heel wezenlijke lijn. Als kinderen bijvoorbeeld alleen zijn daden zouden lezen, zouden ze kunnen blijven steken in 'slechts' de feitelijke kennis van Gods daden. Dan kan God heel koel bij ze overkomen. Dan kan een kerkdienst ook erg saai gevonden worden. Dan moeten we vervolgens niet de oorzaak daarvan op de verkeerde plaats neerleggen. Dan kun je allerkhande 'fratsen' in de kerk uithalen met en voor kinderen. Maar daas zit het hem niet in. Je kunt kinderen laten bijbellezen, laten collecteren, apart laten zingen in de dienst. Maar dat zijn niet de oplossingen om ze erbij te betrekken. Hoe positief deze acties op zichzelf ook zijn en door werkgroepleden van kind en eredienst bedoeld zijn, ze raken de kern niet. Het blijven tierelantijnen. Ze brengen kinderen niet daadwerkelijk dichterbij. Het is gezichtsbedrog. Deuteronomium 6 gebiedt ons: vertel het aan je kinderen. Mattheüs 19 vertelt: Ouders brachten hun kinderen bij Jezus. Laten we die richting die de Bijbel wijst dan ook vasthouden, omdat God ons die route wijst. Waarom gebruikt onze God juist deze route? Omdat Hij onze grote Pedagoog is. Hij weet dat onze kinderen bij de geloofsoverdracht warmte en emotie nodig hebben. En die kun je vooral als

ouder goed overbrengen. Je kind vertellen van de grote daden van de HERE. En daarbij je emotie ruim haan geven. Hoe beleef jij het zelf wat je doorgeeft aan je kind? Want je kunt toch niet onbewogen aan je kind vertellen over het lijden en sterven van Jezus Christus. of van het wonder dat de Here God zich bij Bethel nog over Jakob ontfermt na zijn leugenfestijn?

Voorbereiding op de eredienst vraagt om het thuis 'onderhouden' van de psalmen.

Jonge kerkverlaters geven als belangrijkste reden voor hun negatieve keuze: wij hebben het geloof van onze ouders niet GEZIEN. Kennis ontvangen, gemeenschap met God krijgen is wel het werk van de Geest. Maar Hij schakelt ouders daarbij in als eerste en belangrijkste instrument. De Here Jezus wijst ook op die weg in Johannes 15:6 als Hij zegt: "Wie in Mij blijft, gelijk Ik in hem, die draagt veel vrucht, want zonder Mij kunt gij niets doen."

Thuis begint het

Uit het voorgaande blijkt dat de eredienst bij de ouders thuis begint. Dat betekent dat die ouders eerst zelf vol zullen moeten zijn van Gods liefde en de Geest. Dat vraagt van hen dat ze eerst zelf bewust leven bij Gods beloften. Jezus zei (Joh 15:6): "Wie in Mij blijft.....". Maar hoe zou je dat ooit kunnen 'in Hem blijven'? Dat gaat niet vanzelf. Het komt je ook niet aanwaaien. Opvoeden betekent eerst je zelf voeden. Hoe kan een moeder een kind borstvoeding geven, als ze zelf niet eet? Opvoeders zullen zelf veel aan

bijbelstudie moeten doen, persoonlijk in je 'stille tijd', via de bijbelstudieclub, in de kerkdiensten. Daar kun je als vader en moeder je laten voltanken met Gods liefde.

Door er bewust en biddend mee bezig te zijn, er als het ware 'doorheen te kruipen', je te laten verwonderen door Gods grote daden, stelt de Geest je in staat om het aan je kinderen door te geven. Die Geest heeft Hij erbij beloofd: "Wie in Mij blijft, gelijk Ik in Hem..."

Als je vervolgens steeds meer gevuld bent met en door Gods grote daden, dan kun je daar niet meer over zwijgen. Dan spreek je vol respect en liefde over jouw God, die je Vader wil zijn.

En weet je wat die God nu heel graag wil? Hij wil jou graag ontmoeten, om je te overtuigen van Zijn geweldige dingen. Daarvoor roept Hij je elke zondag weer. Hoezo, gewoonte? Hoezo sleur? Juist een wonder van de bovenste plank. Wacht maar, tot de dienst vijftien seconden onderweg is. Dan heb je al iets groots beleefd.

*Vaders en moeders,
wat je van Mij
gehoord hebt, geef
dat door aan je
kinderen.*

En laat dat maar merken aan je kinderen. Elke week weer dat wonder van de eredienst. Elke week mag die zondige pappa en die gebrekkige mamma weer bij De Volmaakte op bezoek komen in Zijn huis. En ze mogen nog blijven zitten ook. Als dat geen wonder is...

Als we dat zo gaan beleven, met onze kinderen, dan wordt de kerkdienst daardoor een feest. En dan mogen kinderen best apart zingen, of met de collecte-

zak rondlopen, dat is wel leuk, maar daar zit het feest niet in. Het is feest in de kerk als het voor vader en moeder feest is in de kerk. En dat feest begint thuis! Bij de voorbereiding op de kerkgang.

Kindernevendiensten dat betekent je kinderen bij het feest vandaan halen. Want ze missen de beleving van de ouders. De Here God wil graag de hele gemeente: jong en oud ontmoeten. (Psalm 148: 12, 13a: "Gij jongelingen en ook gij maagden, gij ouden en jongen samen, Dat zij de naam des Heren loven") Dat maakt het voor Hem tot een feest en daar gaat het immers om?

Wat doet de Kerk?

En kan de kerk haar gang maar gaan? De ouders moeten het toch oplossen? Nee, zo moet het niet. In de kerkdienst mogen de kinderen ook merken dat ze van harte welkom zijn. Dat vraagt van degenen die de kerkdienst inrichten de nodige inspanning. Dat moeten we niet van de dominee laten afhangen. Anderen met gaven op dit gebied (een soort 'levieten' dus) kunnen daar hun bijdragen aan leveren. Kinderen voelen zich al betrokken als 'hun psalmvers' wordt gezongen. Nu is dat in veel gemeenten al normaal. Inmiddels duikt wel een nieuw gevaar op: Kennen de kinderen hun psalmversen nog wel? Worden ze thuis voldoende geoefend? Daar lijkt een kloof te ontstaan. De psalmen zijn feitelijk de basisliederen van onze erediensten. Ze zijn ons daarvoor door God in Zijn Woord gegeven. Voorbereiding op de eredienst vraagt dus o.a. om het thuis onderhouden van de psalmen. Al lijken de teksten soms (te) moeilijk voor kinderen. Wie van de ouders zingt niet feilloos de oude berijming, terwijl ze die ook niet begrepen hebben toen

ze die leerden? Psalmen zingen thuis, is je met zijn eigen liederen voorbereiden op de feestelijke ontmoeting met je machtige Heer.

Andere mogelijkheden om de kinderen meer te betrekken bij de kerkdienst zijn bijvoorbeeld: In de dienst zal er af en toe ruimte zijn om een bijbeltekst op melodie, die de kinderen kennen door hen te laten zingen. (bijvoorbeeld psalm 1, ps 121, O alle dorstigen, Alzo lief had God de wereld, enzovoorts). De dominee kan de kinderen apart aanspreken, of in zijn preek zulke vragen stellen, dat hun aandacht daarvoor getrokken wordt (en niet alleen die van de kinderen...). Bijvoorbeeld: Ik noem in mijn preek drie namen van profeten. Ik zal aan het eind vragen wie 7e gehoord heeft. Dit soort vragen, mondeling of op papier kunnen de aandacht van de kinderen stimuleren.

Een preek zou echt niet langer dan 20 tot maximaal 25 minuten moeten duren. Dat is niet alleen in het belang van kinderen en hun ouders, maar ook voor de predikant zelf. De voorganger zou voor zichzelf duidelijk moeten formuleren waar het in de dienst om gaat en daar tijdens de dienst regelmatig op terug kunnen komen. Het meenemen van voorwerpen op de preekstoel kan datgene wat de dienst moet uitdragen ook helpen verduidelijken. Visuele ondersteuning is in deze tijd van wezenlijk belang. Daaraan kan ook tegemoet gekomen worden door het gebruik van een landkaart of een overheadprojector (of beamer). De dienst zal ook aan moeten sluiten bij de beleving van de

jongeren, door voorbeelden uit hun leven te gebruiken (gebeurtenissen, hijzelverhalen op school).

In een dienst zou ruim plaats gemaakt kunnen worden voor elementen als schuldbelijdenis, bidden om vergeving, lofprijzing en aanbidding. De dienst wordt nu afgemeten aan de preek. Maar een eredienst is toch veel meer!

Al de aangedragen punten zijn niet *spectaculair* nieuw. Ze zijn niet alleen van belang voor kinderen. Ze zijn bedoeld om de credienst meer bewust te beleven met de hele gemeente. Daar hebben de ouders en (daardoor) de kinderen belang bij. We leven in een consumptiemaatschappij. We willen dat soms van de kerkdienst ook maken. We maken er een soort automatisch van. Dan komt de inspanning vooral van achter de muur en wij trekken het er wel uit.

Een kerkdienst vraagt inspanning, niet alleen tijdens de dienst, maar ook ervoor en erna. Van alle betrokkenen: de predikant, de vaders en de moeders en de kinderen. De laatste categorie zal daarin geactiveerd moeten worden door de eerste twee. En ieder neemt daarvoor rekening voor zijn eigen deel. Je kunt daarbij niet elkaar blijven wachten. We hebben nog maar weinig tijd...

Jetze S.D. Baas is directeur van een gereformeerde basisschool en mede-hoofdredacteur van het opvoedingstijdschrift "Aan de hand"

(Vervolg van Meegelezen pagina 1283)

ste niet zo problematisch. Hij ziet ook geen reden waarom studenten, wanneer zij gaan studeren, direct lid zouden moeten worden van een stadsgemeente, zoals dat bij vrijgemaakte studenten wel het geval is. Intussen zegt ds. De Jong ook, dat hij - afkomstig uit de Oud Gereformeerde gemeenten - er in zijn studententijd veel van heeft geleerd om diensten mee te maken van een ander kerkgenootschap. Dat is niet alleen zijn ervaring.

Meer aan de hand

Maar er is vandaag toch meer aan de hand dan zoeken en aftasten in de grote verscheidenheid van kerken en gemeenten. 'Het kerkgevoel is niet aan het afleggen tegen het gemeentegevoel', zegt ds. De Jong. Dat geldt niet alleen de studenten, dat geldt in de breedte van de kerken. Kerkelijk 'shoppen' is aan de orde van de dag. De toegenomen mobiliteit schiet kerkelijke mobiliteit. Mensen gaan naar kerken waar het hun zint en dan vaak zolang het duurt.

Het is mij de laatste jaren opgevallen, dat wanneer tijdens bijeenkomsten, met name jongerenbijeenkomsten, mensen zich voorstelden, ze weigerden of in ieder geval nalieten hun kerkgenootschap te noemen.

Dat deed er niet toe. Men zocht gemeenschap, daar waar ze die echt ervoeren. Bepaalde gemeenschappen (studentenverenigingen, een omroep, een interkerkelijke gesprekskring) gaan als *parakerk* (nevenkerk) fungeren. En men laat verder de kerk de kerk.

Daar komt nog bij, dat de kerkelijke verdeeldheid wordt ervaren als gemis aan kerkelijke getuenschap. Daar kan de

eigen kerk dan geen compensatie voor vormen. En uiteindelijk kiest men voor zoiets als '*oecumene van het hart*'. Christus heeft maar één kerk en daarom worden ook gemeenten van andere kerken lang niet meer zo sterk antithetisch benaderd als vroeger.

Gemeente van eigen keuze

Het individualisme van onze dagen voedt deze houding. Men weet zich vaak niet meer opgenomen in een gemeenschap maar maakt zelf uit waar het geestelijk goed voor hen is. Ds. De Jong zegt in *De Civitate*, dat vandaag bij velen het kerkgevoel het aflegt tegen het gemeentegevoel. Het woord 'gevoel' is in deze een alternatief voor 'besef'. *Kerkbesef is objectief; kerkgevoel subjectief*. Er is al een verschuiving opgetreden van kerkbesef naar kerkgevoel. En dan komt daar nog, bij, dat dit gevoel zich verlegt van de kerk naar de gemeente. Maar nog een stap verder en de gemeente wordt gemeente naar eigen keuze, de gemeente waar 'ik' me het meest thuis voel.

JOSCHKA FISCHER, EUROPA EN DE PROGRAMMA'S VAN DE CHRISTENUNIE

A.J. Verbrugh

samenleving

Minister Joschka Fischer is minister van Buitenlandse Zaken in Duitsland en bekwaam politicus uit de rechtervleugel van de Grünen. Europa is sedert mei onderwerp van ingrijpende voorstellen van Fischer en de Franse president Chirac. Zij stelden elk voor om, eventueel buiten de EU, een kleine Frans-Duitse kerngroep van Europese staten te vormen (bijv. met Italië en de Benelux), die voortaan strakker zullen samengaan om daarbij als voorbeeld te dienen voor de andere staten van de EU. In Nederland kan het de meeste kiezers weinig schelen. Ze zijn pragmatisch opgevoed, gesecculariseerd en onberoerd door alles wat hun alledaagse belangen voorlopig niet schaaft. Buitenlandse politiek wordt overgelaten aan enige vakspecialisten onder elkaar: Ze zoeken het maar uit.

Nieuwe orde voor het Europa van ijzer en leem

De Europese Unie bestaat uit 15 lidstaten en afgesproken is dat er naar het oosten (van Estland tot Cyprus) nog 12 lidstaten bij komen. Deze moeten dan eerst voldoen aan bepaalde economische en politieke voorwaarden (inzake markteconomie en democratie). Toch ziet men aankomen dat deze 15 + 12 = 27 lidstaten een weinig samenhangend, moeilijk bestuurbaar en enigszins zwakend complex zullen vormen. Is het een bond van staten of een Bondsstaat (zoals Duitsland)? Bevoegdheidsdiscussies, zwak management, ondoorzichtigheid en bureaucratie zullen gaandeweg stilstand veroorzaken, zowel in de Europese instellingen als in de lidstaten. De overvloedige reclame die

voor 'Europa' is gemaakt en de invoering van de euro hebben tot gevolg gehad dat Amerikanen, Japanners, Chinezen en ten dele ook Russen de EU als een soort van onleeg-grootmacht zien. Maar de grootmacht zit politiek gesproken wrakkelijk in elkaar. Ze herinnert aan het rijk van ijzer en leem. Waarschijnlijk is dit een van de oorzaken van de gedaalde koers van de euro.

De Duitse minister Fischer wil de als oud-radicalist een radicale oplossing voor deze te verwachten krakkemikkigheid aanwijzen. In 1991 was besloten het woord 'federalisme' niet langer te gebruiken voor de steeds verder reikende Europese samenwerking (om tegenstanders van verlies van soevereiniteit van de natiestaten minder af te schrikken). Maar Fischer stelde op 12 mei in een rede in Berlijn voor

om federalisme weer op de agenda te plaatsen. Een slagvaardig federaal Europa zou moeten worden gevormd, met een door kiesmannen gekozen president die veel macht bezit (o.a. een federale regering benoemt) en met een federaal tweekamer-parlement. De regeringen van de lidstaten kunnen blijven om bepaalde interne zaken te regelen. Deze 'Verenigde Staten van Europa' zouden Amerika, Japan en later China op gelijk niveau kunnen ontmoeten. Nieuwe Duits-Franse samenwerking moet dit project op de rails zetten. Als te veel lidstaten aarzelen, moet als tussenstap een kerngroep (zwaartepunt) voor Europa worden gevormd waartoe Duitsland, Frankrijk en enkele andere staten behoren, die zo'n federatie wel willen. Zij kunnen hiermee alvast, eventueel buiten de EU-verdrageil om, beginnen. De andere lidstaten kunnen dan later aansluiten. Op 27 juni reageerde de Franse president Chirac met een toespraak in de Berlijnse Rijksdag. Hoewel hij met de federatieve plannen van Fischer minder wilde gaan, stemde hij in met de vorming van een Frans-Duitse 'pioniersgroep' met een eigen secretariaat, met aansluiting van bijv. Italië en de Benelux-staten.

Reacties

Vanuit landen als Zweden, Denemarken, Engeland, Polen of Spanje krijgen Fischer en Chirac voorspelbaar weinig bijval. Deze landen vallen als een soort van tweederangs exemplaren buiten

de kerngroep. Bovendien is de stemming daar vaak helemaal niet erg federalistisch. Vanuit Italië en België zijn de stemmen veel positiever. Zowel de Belgische christen-democratische oud-premier Dehaene als de Italiaanse oud-premier en huidige Eur. Commissievoorzitter Prodi hadden al eerder plannen gelanceerd voor een Europese kerngroep. Dehaene schreef in *Trouw* (21-7) dat de motor in de EU altijd Frans-Duits zal zijn en dat in een kerngroep de Benelux Frankrijk en Duitsland kan voeren niet eigen ideeën. Voor de lezer bleef de vraag welke ideeën dit zijn.

In Nederland zijn de reacties tot nu toe verdeeld en lauw. Mw. H. Maij-Weggen, CDA-lijsttrekker bij de Europese verkiezingen, is wel in hoofdlijn met Fisci's initiatief eens: in een federale structuur is er minder verwarring (NRC *Handelsblad*, 10-7). D66-fractievoorzitter in de Tweede Kamer Thom de Graaf en zijn buitenlandwoordvoerder J. Hockema laakten de kortzichtigheid van hen die Fischers federatie of kerngroep afwijzen. 'Paars' moet beter weten. Maar 'paars' denkt met een andere nuance. Staatssecretaris Benschop (Europese zaken) heeft voorkeur voor wisselende combinaties van lidstaten, afhankelijk van de aard van het onderwerp, zonder vaste kerngroep. Zijn partijgenoot minister Kok zag weinig in een vaste kerngroep en in 'fraaie vergezichten' voor Europa. Met Prinsjesdag krijgen we een toelichting. Vanuit de *Telersstichting* (VVD) citeert drs. J. Bult geargumenteerde waarschuwingen tegen een kern-Europa. Zo ook André Roelofs in *de Volkskrant*.

In het *Nederlands Dagblad* (en *Reformatorisch Dagblad*) verscheen op de opiniepagina's een stuk van een politicologisch student Sander Luitwieler, die

schreef dat Fischers federatie goed is voor de christelijke politiek en de publieke gerechtigheid kan bevorderen (5-6 en 8-6). In het RPF-orgaan *Afgestemd* kreeg Luitwieler ruimte om zijn standpunt te verduidelijken (24-6). Oud-Europarlementariër L. van der Waal (SGP) maakte in het *Reformatorisch Dagblad* bezwaar tegen het federalisme (15-6).

Rank was J. L. Heldring in NRC *Handelsblad*, die opmerkte dat het er meestal op lijkt dat de Nederlandse politici weinig eigen kijk op de toekomst van Europa hebben. Ze moesten ook niet klagen dat naar Nederland als klein land in Europa toch niet wordt geluisterd. Want als je niets te zeggen hebt wordt er zeker niet geluisterd (23-6, 25-7). Een verder gevolg is, dat de Nederlandse kiezers onberoerd blijven. Dit kan blijken uit de extreem lage opkomst bij de Europese stembus in Nederland (29,9 % van de kiezers in 1999).

Urbi et orbi

Als je gereformeerd bent (vaak betrokken bij de ChristenUnie) is het nodig om te weten of 'Europa' een technische kwestie is voor vakspecialisten, of dat het een principiële zaak betreft. Vandaag betreuren we de vervlakking en secularisatie in onze samenleving die vaak doordringt tot binnen de kerken. Ook zoeken groepjes en groepen en bij Amsterdam-2000 zelfs een zeer groot congres, met steun van Schriftstudie en na gebed, naar plannen om hij te dragen tot reveil en evangelisatie. In de politiek kan je dan koersen naar erkenning in het publieke domein van de betekenis van de Allerhoogste die gekend wordt uit de Bijbel. Het GPV pleit hiervoor al sinds Jongelings tijd en ook in het program van de ChristenUnie wordt dit aange-

troffen. Maar als je voor de praktijk staat, komt snel de vraag op: hoe kan dat nu? Nederland is geen vergeten eiland in de Stille Zuidzee, maar lidstaat van de Europese Unie. Voortdurend zijn er bestuurlijke, zakelijke en sociale contacten. Andere en grote lidstaten hebben hier veel te zeggen. En verder zijn er nog de Verenigde Naties, waartoe we behoren. Moet je niet eerst de hele westerse wereld tot je inzichten bekeren, voordat er in het publieke leven openlijk met God wordt gerekend?

Zo is het natuurlijk niet. Als je in Nederland sociale tegenstellingen wilt bestrijden, moet je hiermee niet wachten tot eerst de mondiale tegenstellingen tussen de arme en rijke landen zijn overbrugd. Zeker, je maakt je binnenlandse sociaal beleid minder geloofwaardig als je de kwestie van de armen en de rijke landen laat liggen. Maar de volgorde is: eerst ernst maken met het opheffen van sociale tegenstellingen in eigen omgeving. Zo krijg je het gezag om te kunnen ijveren voor het opheffen van tegenstellingen op wereldniveau. Voor de publieke erkenning en eer van God geldt het overeenkomstige. Eerst moet je laten zien dat ernst wordt gemaakt met die publieke erkenning in eigen land. Maar in tweede fase is het onontkoombaar dat een Nederlandse minister ook in bijvoorbeeld een vergadering van de Verenigde Naties pleit voor de erkenning van God in de publieke samenleving van de wereld.

Op Europese schaal geldt hetzelfde. Christelijke politieke beleidsmakers en kiezers zullen zich in ons land eerst keren tegen de hier heersende publieke sfeer van horizontalisme en pragmatisme zonder God. Maar zij zijn pas optimaal geloofwaardig als ze vragen dat bewindsliden, parlementariërs en functionaris-

sen uit Nederland dit óók doen in hun positie binnen de Europese Unie en dus bijvoorbeeld in het Europees Parlement. Daarom: wie zijn voorkeur in de binnenlandse politiek ernstig neemt, kan niet onberoerd blijven bij de buitenlandse politiek. Het gaat om een activiteit *urbi et orbi*.

Evenwicht van machten

Inzake de EU is er bovendien meer aan de hand. Het leven van de burgers in de lidstaten wordt door de EU steeds meer en steeds directer beïnvloed. Deze invloed gaat o.a. uit van Eur. Raad, Commissie, bureaucratie, Hof en Parlement. Zij vormen een complex systeem dat is genormeerd door verdragen en zich in grote lijnen presenteert volgens de mensenrechten en de liberale democratie. Het is de sfeer zoals op internationale technische congressen. President Havel van de republiek Tsjechië zei dat hij zich Europeaan voelt inzake de eerbied voor de unieke mens en zijn vrijheden, rechten en waardigheid, het beginsel van solidariteit, de rechtsstaat, ieders gelijkheid voor de wet, de bescherming van minderheden, democratische instellingen, scheiding van machten, politiek pluralisme, eerbied voor de particuliere eigendom en ondernemerschap, markteconomie en bevordering van de burgermaatschappij (NHC *Handelsblad*, 24-6).

De uitstraling hiervan is: de mens is alles en God is er niet. Dit is nu juist de grondslag van de liberale staat die ook volgens het program van de ChristenUnie moet worden veranderd. Als het er serieus om te doen is de liberale democratie in ons land aan te vullen tot een vrije, parlementair-democratische christelijke staat (zie *De Reformatie*, 12-8-00, blz. 1257), dan hebben we hieraan de handen meer dan wel.

Dan moeten we de morele druk van de zijde van de buitenlandse tegenstander zoveel mogelijk buiten de deur houden. Dit is de diepste oorzaak van de reserve die van het begin in 1946 af in confessioneel-gereformeerde kringen is getoond tegenover het Europese federalisme. Ieder begreep dat op het bedoelde punt de kleine invloed van bijbels-christelijke parlementsleden in Nederland nog kleiner is in de Europese instellingen *). Nu probeert elke strategische bestuurder de vereniging van macht bij zijn tegenstander te voorkomen.. Wat deed Paulus anders toen hij in de Raad de verdeeldheid gebruikte tussen de Sadduceeën en Farizeeën (Hand.22)? De verdeeldheid onder het Europese politieke horizontalisme en agnosticisme die er bestaat, is vooral gekenmerkt door de nationale verschillen die primair tussen de lidstaten bestaan. Aan de opheffing van die heterogeniteit in Europa behoeven wij niet mee te werken. Ze zal trouwens tot de jongste dag blijven bestaan (Op. 21:24). Maar, wel moet worden gezocht naar bondgenoot-lidstaten bij wie wij wat hebben in te brengen (dat zijn noch de lidstaat van Chirac noch die van kanselier Schröder of Fischer). Maar, samen met bondgenoten die onze wensen willen laten meetellen kan je als kleine lidstaat in een vergadering met tegenwerkende machten nimmer bereiken dan alleen. Kortom, met christelijk verstand moet je acht slaan op de combinaties en gunstige evenwichten van machten die in Europa mogelijk zijn.

De buitenlandprogramma's van de ChristenUnie

In *De Reformatie* is enige keien niet voorbeelden gewezen op teleurstellende tekortkomingen inzake de verticale dimensie van

het kernprogram van de ChristenUnie (27-11-99; 5-2-00; 4-3-00). In de 2^e lezing die op 27 mei werd gepresenteerd, is deze dimensie echter heel wat beter uit de verf gekomen. Het CU-kernprogram toont een andere opzet en kiest vaak andere woorden dan het GPV-richtlijnenprogram van 1996, maar richt zich op dezelfde zaak en daar gaat het om. Wat in dit opzicht de algemene binnenlandparagrafen van het kernprogram betreft, denk ik dat confessionele gereformeerden daar goed mee vooruit kunnen. Maar de buitenlandparagrafen tonen nog steeds de oude tekortkomingen en in overeenstemming met het *urbi et orbi* zou ook hier volgens Schrift (Ps.2) en confessie (art.36 NGB) de verticale dimensie veel duidelijker zichtbaar moeten zijn. Het lijkt alsof het door het CDA gebezigde verzamelwoord 'publieke gerechtigheid' voor het buitenlandse terrein nog te veel is nagevolgd. Neem bijv. de eerder genoemde Sander Luitwieler in zijn artikelen. Hij treedt het federatievoorstel van minister Fischer positief tegemoet. Want, zo is zijn redenering, zowel in Nederland als in Europa moeten de publieke gerechtigheid en de sociale rechtsstaat de leidende beginselen van de politiek zijn, en dit kan dan het beste in een federatief model worden nagestreefd. Nu is het inderdaad zo, dat je in het Europees Parlement met afgevaardigden uit Spanje, Duitsland, Denemarken, Nederland enz. wellicht met enig resultaat kunt pleiten voor mensenrechten, non-discriminatie, democratie, sociale rechten, enz. Als je pleit voor publieke gerechtigheid en een sociale rechtsstaat hanteer je een grootste gemeenschappelijke deler van opvattingen. Je kunt dan binnen een Europese federale staat meepraten voor een beetje meer van dit en een beetje minder van dat. Maar dat is nu net niet de

kern van de christelijke politiek. Die kern is dat in het publieke leven de God van de heilige Schrift wordt erkend en geëerd. Van RPF-zijde is gezegd dat met publieke gerechtigheid niet wordt bedoeld de populaire voorstelling die de Verenigde Naties in navolging van de oude Grieken al hadden, maar de gerechtigheid die Christus leert. Maar dan moet je dit er wel bij zeggen. De CU moet dan niet bevorderen een 'internationale rechtsorde' (art.1.1 en 11.3), maar een internationale rechtsorde waarin God wordt erkend als Hoofd van de rechtsorde. En bij het 'streven naar internationale gerechtigheid' (art.11.2) behoort dan te staan dat deze volgt uit erkenning van de Allerhoogste en uit het alleen hierop goed aansluitende gevoel voor recht en harmonie van de volken dat door de scheppingsorde wordt ingegeven (Rom.2:14). De eis tot naastenliefde verplicht rijke en arme landen samen te werken (11.5) – inderdaad, maar dan zoveel mogelijk onder erkenning van Gods leiding. In het Groen Document (1^e concept Kamerverkiezingsprogramma van de CU) staat in de paragraaf 'Internationaal' dat we vanuit een positie van welvaart en stabiliteit moeten opkomen voor internationale gerechtigheid en (o.m.) ontwikkelingssamenwerking. Is het dan niet beter bijv. te zeggen dat we dankbaar zijn voor Gods zegeningen en daarom te meer de liefde tot God en de naaste willen toepassen op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking? In art.11.8 van het kernprogramma wordt aan de eigen christelijk-gelovige aanhang Christus' wederkomst als bron van inspiratie voorgehouden. Maar moet in de politiek voor alle burgers de inspiratie niet eerst worden aangewezen voor deze tijd, waarin de politiek zich afspeelt? Daarom kun je eerst schrijven dat de

opvolging van de roepstem van God en van Christus optimaal in harmonie is met het samenleven van de mensen en met aarde en kosmos.

De Europa-programma's van de ChristenUnie

Het proces van Europese samenwerking is noodzakelijk geworden, eerst als gevolg van de wens in 1945 om tussen de staten van Europa geen conflicten meer mogelijk te maken, en daarna als gevolg van de steeds meer geïntensiverde communicatie en technologische ontwikkeling. Veel opgaven kunnen beter door samenwerking tussen de staten worden uitgevoerd dan door de staten individueel. Hierin voorziet de Europese Unie, maar de uitvoering van deze samenwerking door lidstaten en Europese instellingen moet geschieden in overeenstemming met het oppergezag en de eer die toekomt aan de rechtvaardige en barmhartige God. Zowel de (niet door federalisme ingegeven) motivering als het positieve element in de roeping van de EU worden echter gemist in art.6.1 van het kernprogramma. Bij de begrenzing van de Europese samenwerking ten opzichte van de lidstaten zou ik ook hier willen pleiten voor de vaststelling en erkenning bij protocol betreffende Nederland van een Statuut voor religie en cultuur, buitenlands cultureel beleid, taal, onderwijs, grondslagen van eigen staatsinrichting, rechtsbestel en sociale wetgeving, waarbij begrepen het ongerepte recht van Nederland om God publiek te erkennen en te eren. Wettelijke voorschriften van de lidstaat Nederland die rechtstreeks gevolg zijn van het bepaalde in dit Statuut bezitten hogere gelding dan de eisen van het EU-recht. De aanvang van art. 6.3 is te vlak geformuleerd voor de

situatie waarin wij verkeren. Verder legt art. 11.4 het buitenlands beleid te veel vast door te verklaren dat dit wordt gevoerd 'in de context van de EU'. In plaats hiervan kan worden vermeld dat dit beleid moet behoren tot de vrije bevoegdheid van Nederland, met uitzondering van het externe handelsbeleid van de EU, waarvan het lid is. De mededeling in het *Groen Document* dat Europa 'een nieuwe bestuurslaag' vormt en daarin 'overclit' is geworden, lijkt te veel op vooruitlopen op een Europese federatie en kan daarom beter vervallen.

In hetzelfde artikel (4.10) wordt de vraag gesteld of Nederland vorm wil geven aan zijn Europese betrokkenheid. Gezien de toenemende wraktheid van de EU (die is ontstaan omdat de federalistische EU-ideologen te veel hebben willen vooruitgrijpen en forceren) is zo'n vraag wel terecht. In een politiek programma worden echter geen vragen gesteld, maar beleidsvoorstellen ingediend. De kwestie is dat een heterogene volkenmassa niet zonder een meedogenloze dictatuur in twee of drie generaties kan worden gehomogeniseerd. Toch is als gevolg van de enorm toegenomen communicatie een meer stabiele samenwerking in Europa noodzakelijk. Maar daarbij moet zo weinig mogelijk worden geforceerd en voldoende evenwicht van machten mogelijk blijven zodat niemand in verdrukking raakt.

O.m. in een rapport (*Overwegingen bij de PGC 1996*, verkrijgbaar bij de Eurofractie SGP/GPV/RPF, Rotterdam) pleitte ik enige jaren geleden niet voor een anachronistisch geworden Europa van de vaderlanden, niet voor een te veel vooruitgrijpend federaal Europa, maar voor een eigentijdse vorm van een Europa van statengroepen. Fischer en Chirac pleiten nu voor een

Frans-Duitse pioniersgroep. Laten zij die vormen, maar zonder andere lidstaten erbij. Een Frans-Duitse as. economisch sterk en met 131 mln. mensen is belangrijk voor Europa. Maar laten de andere lidstaten dan óók mogen pionieren. Tot mijn verrassing las ik (J.Bolt in *Socialisme en Democratie*, 200014. blz. 199) dat destijds minister W.Drees pleitte voor een gezonde distantie ten opzichte van Bonn (nu Berlijn) en Parijs en voor een hechte band met Engeland en de Scandinavische landen. Mij is dit toen ontgaan. maar al in mijn periode in de Kamer heb ik voor hetzelfde gepleit. Dit betreft dan een tweede statengroep. Een derde zou kunnen zijn die van de mediterrane lidstaten en Portugal en een vierde die van Oost-Europa. Op deze manier bestaat de EU in eerste instantie uit vier delen, wat altijd heter is dan 15 of 27

delen. En de vier delen kunnen intern een meer evenwichtige verhouding van invloeden organiseren. Ook is het mogelijk dat binnen zulke regionale statengroepen tot samenwerking wordt overgegaan op gebieden die wel op regioniveau worden aanvaard, maar onder de huidige omstandigheden op Unieniveau niet. Zou dit voor de opstellers van de voorlopige Europa-paraagraaf in het Groen Document een bijdrage kunnen zijn bij het beantwoorden van hun vraag?

*) Het gaat hier dus om 'het bedoelde punt'. Op andere, minder centrale punten – bijv. euthanasie, drugs – zijn in diverse lidstaten ten dele betere voor- schriften van toepassing dan in Nederland. Het is christelijk beleid om voor zulke zaken verdragsregelingen te bevorderen die ook in Nederland kracht van wet hebben.

Dr. A.J. Verbrugh is oud-Tweede Kamerlid voor het Gereformeerd Politiek Verbond en woont te Dordrecht

uit de kerken

Beroepbaar

Kandidaten:

M.F. Verhoeff, Heemskerckstraat 91, 8023 VJ Zwolle. 038-4541238
G.A. den Broeder, Springendallaan 259, 1333 WS Almere-Buiten. 036-5290520

J.H. Soepenberg, Pinksterbloem 1. 8265 LE Kampen. 038-3331005

Predikanten:

J. de Wolf, Mignonpad 22, 381h ET Amersfoort. 033-4728793
P.F. Lameris, Curiestraat 42, 7909 BT Hogeveen. 0528-233481.
R. Scheringa, Sluisstraat 7, 4251 AV Werkendam. 0183-500488

Nieuwe opgaven en wijzigingen:
H. Prins, tel. 0546-870843

Bodegraven - Het werkadres van ds H. ten Brinke is: Stationsweg 17. 2411 CK Bodegraven, tel. 0172 - 652277. Het privéadres is: Cortenhoeve 2. 2411 JM Bodegraven, tel. 0172 - 652838. E-mail: tenbrinke@plant.nl

STICHTING WOORD EN WERELD

J. Kamphuis

In de voetsporen van Huldrych Zwingli en Johannes Calvijn

720 pag. genaaid/gebrocheerd, geïllustreerd

ABONNEMENT CAHIERS f 12,95. LOSSE VERKOOP f 15,95. BEL VOOR ABONNEMENTEN OF UITGEBREIDE FONDSLIJST 050 • 301 36 36

Broeders en zusters helpen?

Cursussen Pastoraat

GVI

GVI: training, toerusting en begeleiding / www.gvizwolle.nl / (038) 4270400

LIED 382: GOD DIE HET AL GESCHAPEN HEEFT

J. Smelik

lied van de week

Een eerbiedwaardig lied, zo kunnen we het lied van deze week wel noemen. Dit avondlied is één van de weinige hymnen waarvan vaststaat dat Ambrosius (±340-397) de auteur is. Ten aanzien van deze hymne vertelt de kerkvader Augustinus in zijn boek *De beata Vita* dat zijn moeder Monica dit lied uit haar hoofd kende, en dat het lied hem troostte na haar sterven.

Terecht wordt Ambrosius wel "de vader van de Westerse kerkzang" genoemd. Als eerste dichtte hij namelijk strofische lofzangen die door de gemeente gezongen konden worden.

Hoogstwaarschijnlijk gebeurde dit in beurtzang. De hymne als genre is ontstaan als gevolg van een kerkstrijd. Ambrosius gebruikte zijn liederen namelijk als wapen tegen de Arianen om het dogma van Christus' godheid te propageren.

Om te zorgen dat de liederen makkelijk onthouden konden worden, gebruikte Ambrosius niet alleen eenvoudig Latijn maar ook een simpele vorm. De liederen telden acht strofen van vier regels. Elke regel bestond weer uit vier jamben (metrum bestaande uit een zwakker en sterker beklemtoonde lettergreep).

Al deze elementen treft u aan in het lied 'God die het al geschapen heeft'. Nu is deze hymne niet alleen vanwege zijn vorm typisch voor het vroegchristelijke lied. Ook inhoudelijk komen we thema's tegen die kenmerkend zijn voor het voormiddeleeuwse lied.

Thematiek

Een belangrijk kenmerk is de licht-thematiek. Voortdurend wordt Christus (God) bezongen als het licht, de dageraad, morgenster of de zon. Sporen van de centrale rol die de lichtsymboliek in de Vroege Kerk gespeeld heeft, treffen we trouwens ook nog aan in de Geloofsbelijdenis van Nicea (in feite zelf een hymne!): "*God van God, licht van licht...*". Een ander voorbeeld is de hymne 'Christe qui lux es et dies' (6de eeuw), die wij kennen als 'O grote Christus, eeuwig licht'.

Ook in het lied van deze week zit vol licht-motieven. Direct in het eerste couplet blijkt dat al, wanneer geparafraseerd wordt op Psalm 104:2: "*Hij hult Zich in het licht als in een mantel*". Een ander aspect uit dit couplet is eveneens karakteristiek voor de vroegchristelijke hymnen: de vanzelfsprekende aandacht voor de schepping, of beter: voor God als Schépper van hemel en aarde. 'Schepping' en 'verlossing' waren nauw op elkaar betrokken. Voor de christenen was de verlossing, door Christus hecht verweven niet het besef dat de mens in de door God geordende schepping zijn plaats had, en geslipt was om Hem te prijzen. De avond was dan niet slechts een natuurverschijnsel; voor christenen was dit gedeelte van de dag het tijdstip om een gelofte in te lossen, namelijk het loven van God. Dat staat dan ook in couplet 3 en 4 van Ambrosius' lied.

De avond was het moment om te bidden om bescherming in de

nacht. We kunnen ons eigenlijk niet meer goed voorstellen hoe angstaanjagend en bedreigend de duisternis ervaren werd in de eerste eeuwen van onze jaartelling. Voortdurend komen we in hymnen tegen dat de nacht vol vrees en gevaren is. Duisternis, dood, zonde, onheil lagen in elkaars verlengde, hetgeen ook concreet werd beleefd. Dat is de achtergrond bij de strofen 5, 6 en 7 van lied 382.

In deze coupletten treffen we een ander veelvoorkomend element uit vroegchristelijke hymnen aan. De gedachte namelijk dat de slaap de mens in een weerloze toestand brengt, en dat de mens daarom des te meer Gods waakzame nabijheid nodig heeft. Het gevaar is niet alleen van buitenaf te duchten, maar ook van binnenuit: nachtmerries en lichamelijke begeerten.

De voorlaatste strofe zingt over het kwaad dat afgewend wordt, zodat de duivel de rust, die de mens in God gevonden heeft, niet meer kan verstoren. Het zal duidelijk zijn dat 'droom van God' (str. 7) niet gebruikt wordt in de betekenis van "iets dat in werkelijkheid niet bestaat", maar als het tegenovergestelde van onze nachtmerries vol vrees en schuld (str. 6). Het is een beetje vergelijkbaar met de dromen die "de ouden" droomden (Jozua 2:28/Hand. 2:17), want die waren ook geen fantasie maar werkelijkheid.

Het laatste couplet bevat een doxologie, een lofprijzing van de drie-enige God. Voor ons besef is dat een bekende afsluiting van een lied, zoals die de eeuwen

door gebruikt is. In de tijd van Ambrosius was het echter een nieuw \lei-schijnsel.

Het lied 'Deus creator omnium' bleef tijdens de Middeleeuwen bekend. In 1615 werd het in een vertaling opgenomen in de protestantse bundel *Hymni ofte Loff-Sangen op de Christelijke Feest-dagen*. Vooral in de vorige eeuw kwam Ambrosius' hymne vaker in liedbundels terecht. Zowel in Nederland als in het buitenland. Charles Bigg maakte een Engelse vertaling ('Creator of the earth and sky'), en Ottn Riethmüller gaf de Duitsers een bewerking in de volkstaal ('Du Schöpfer aller Wesen').

Melodie

Boven de melodie zien u staan: "voormiddeleeuws/Cisterciën-zisch 12^e eeuw". Dat klinkt allemaal erg oud, en dat is niet dan ook. De melodie behoort tot de oudste melodieën van strofisch liederen, die in de Westerse wereld tot op de dag van vandaag gezongen wordt.

Het opschrift betekent dat de notatie uit het *Liedboek* teruggaat op een manuscript van de kloosterorde cisterciënzers uit de 12^e eeuw. De melodie is van oudere datum. (Vandaar de aanduiding "voormiddeleeuws"). Men veronderstelt zelfs wel dat zij uit de vierde eeuw stamt. Nu zijn melodieën van (vroegchristelijke) hymnen veel later dan het gregoriaans genoteerd, namelijk pas vanaf het jaar 1000. Dit betekent dat de melodie in de voorgaande zes eeuwen *mondeling* is overgeleverd. Er zijn redenen om te veronderstellen dat de melodie desondanks redelijk in originele staat bewaard moet zijn gebleven. Maar het blijft niet meer dan een vermoeden.

Karakteristiek voor melodieën

uit de tijd van Ambrosius lijkt te zijn dat elke regel bestaat uit twee delen/eenheden, waarbij de cesuur ligt tussen noot 3 en 4. Het metrum van de melodie volgt daarbij het tekstmetrum: kort-lang-kort-lang. Bijzonder aan deze melodie is het korte melisma (meer noten op één lettergreep) aan het einde van regel 3, die overigens niet in alle handschriften staat.

Het is erg belangrijk dat we de melodie niet zwaar en log zingen, maar licht en in een niet te langzaam tempo. In het *Compendium* wordt als tempovoorsel gegeven: MM 48 voor de gepunteerde halve noot (= MM 144 voor de kwartnoot).

Dr. J. Smelik is musicoloog/hymnoloog en woont in Zuidhorn.

382 God die het al geschapen heeft

Deus creator omnium

voormiddeleeuws / Cisterciën-zisch 12^e eeuw

1 God die het al ge-scha-pen heeft,
het al re-geert, met licht om-geeft
als met een kleed de da-ge-raad,
die's nachts ons vre-dig sla-pen laat,

- 2 de leden languit uitgestrekt
tot hen gesterkt het daglicht **wekt**,
de geest in vrede en bevrijd
van alle angst en bitterheid,
- 3 U zij voor deze dag gebracht
de dank en eer, **weer** valt de nacht;
U lof verschuldigd zingen wij
de avondhymne, sta ons bij.
- 4 U prijz' des harten diepste grond,
U loov' het loflied van de mond,
een zuivre liefde min' U zeer,
een **nuchtre geest geef** U de eer,
- 5 opdat wanneer het daglicht is
omsluierd door de duisternis,
't geloof **niet** in het duister zwicht
maar door zijn glans de nacht verlicht.
- 6 Geef **dat** geen slaap de geest omhult,
dat enkel slape vrees en schuld,
dat ons een rein geloof behoudt
voor **wat des nachts de ziel benauwt**.
- 7 **Los van** het kwade groeie nu
diep in ons harte de droom van U.
Vrees voor **des vijands** haat en list
verstore niet meer onze rust.
- 8 Tot Christus **en** de Vader gaat,
tor beider Geest des **avonds** laat
ons bidden dat in almacht **Hij**,
drievoudig **één**, ons sta ter zij.

Ambrosius (c. 340-397)

Vertaling J.W. Schulte Nordholt (1920-1995)